

УДК 330.534

ІСТОРИЯ НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ THE HISTORY OF NATIONAL ACCOUNTS

Анотація: В статті історія системи національних рахунків представлена в двох етапах. При цьому в розрізі кожного з них розглянуті основні роботи економістів, які відіграли важливі ролі в історії становлення, розвитку та вдосконаленню національного рахівництва. Описані основні версії міжнародних рахунків, вказані їх особливості та складові елементи.

Аннотация: В статье история системы национальных счетов представлена в двух этапах. При этом в разрезе каждого из них рассмотрены основные работы экономистов, которые сыграли важные роли в истории становления, развития и усовершенствования национального счетоводства. Описаны основные версии международных счетов, указаны их особенности и составные элементы.

Summary: In the article the history of national accounts is presented in two stages. At the same time in the context of each of them basic works of economists who played important roles in the history of the formation, development and improvement of national accounting are examined. The main versions of international accounts are described, their features and components are specified.

Ключові слова: національний дохід, національні рахунки.

Ключевые слова: национальный доход, национальные счета.

Keywords: national income, national accounts.

Вступ. СНР - комплекс узгоджених показників, який охоплює і упорядковує систематичну інформацію, що відбиває всі аспекти та стадії відтворювального процесу, економічні операції всіх економічних агентів, усі активи та пасиви [1].

Сьогодні саме СНР дозволяє обчислювати узагальнюючі статистичні показники для характеристики результатів економічної діяльності країн; аналізувати динаміку макроекономічних показників; дає можливість

здійснювати міжнародні порівняння, а також аналізувати структуру економіки та макроекономічні пропорції.

Але мало хто знає, що система національного рахівництва виникла більше 70 років назад і має приблизно 300-річну передісторію становлення. Саме тому дана тема є доволі актуальною, оскільки для ефективного використання національних рахунків сьогодні, потрібно знати причини виникнення та історію розвитку рахівництва.

В даному напрямі працювало багато вчених, які займалися питаннями історії економіки, національного рахівництва, міжнародної статистики. Серед них можна виділити: Моторин Р.М. і Моторина Т.М. [2], Кулагіна Г.Д. та Башкатова Б.І. [3], Образцова О.І. [4], Карасєва Л.А. та Казарінова С.Є. [5], Герасименко С.С. [6], Підгорного А.З. [7], Сергієнко О.М. [8], Іванова Ю.Н. [9], Грецьку Г.Н., Колесник Т.Н., Співак М.Г. [10] та інші.

Але основною роботою, присвяченою вивченню саме питанню розрахунків національного доходу, можна вважати книгу Студенського П. під назвою «Дохід націй» [11]. В ній досить детально та послідовно викладені погляди вчених на природу виникнення, методика розрахунку національного доходу за 300-річну історію, починаючи з XVI століття.

Постановка задачі. Починаючи з XVI століття, прослідкуємо шлях введення в економічну теорію поняття «національний дохід», розглянемо роботи економістів того часу в різних країнах світу. Починаючи з XIX століття обґрунтуємо необхідність створення міжнародної системи національних рахунків для можливості визначення основних макроекономічних показників і співставлень на їх основі. Опишемо етапи вдосконалення рахунків, а також особливості останньої системи 2008 року.

Результати дослідження. Хоча історія виникнення національних рахунків більше 70 років, проте беззаперечним фактом є те, що історично та логічно національні рахунки були розвитком та поглибленням розрахунків національного доходу.

Так ще в XVII столітті в економічних колах почали вживати поняття «національний дохід», пропонуючи різні методи його визначення. Серед економістів того часу слід виділити У.Петті та Г.Кінга, які вперше розраховували та оцінили національний дохід і національне багатство Франції та Англії, використали дані показники для аналізу впливу змін податкової системи на економіку країни. При цьому в основі розрахунків обох вчених лежать нормативні данні, а у Г.Кінга – ще й деяка статистична база. Саме У.Петті та Г.Кінгом було закладено початок використання економіко-статистичних методів для опису та аналізу національного господарства.

Інший економіст XVIII століття, ім'я якого заслуговує згадки в історії розвитку національного рахівництва – це глава школи фізіократів Ф.Кене. Він в 1758 р. створив «Економічну таблицю», в якій вперше була зроблена спроба дослідити рух суспільного продукту у вартісній та натуральній формах як в сфері виробництва, так і в сфері обігу. Був зроблений перший крок на шляху створення економіко-математичних моделей економічних процесів, що активувало перехід вчення виробництва суспільного продукту з теоретичної сфери в господарську діяльність.

Дана теорія мала суттєві недоліки, оскільки відповідала тому етапу розвитку виробництва, коли сільське господарство було основною галуззю економіки. Проте «Економічна таблиця» Ф.Кене лежить в основі побудови балансів «витрати-випуск», міжгалузевих балансів виробництва та розподілу продукції та, без сумніву, являє собою прообраз сучасної системи національних рахунків.

Таким чином, загальна характеристика розрахунків національного доходу та національного багатства до XVIII століття наступна: категорії національний дохід та національне багатство часто змішувалися та розраховувалися для характеристики благополуччя країни; розрахунки та оцінки не базувалися на чітких теоретичних концепціях; більшість опублікованих розрахунків відносилися до приватної власності; не розділялися доходи на первинні та

вторинні, не було чіткого уявлення щодо фаз кругообігу національного доходу та багатства; не робилися співставлення та аналіз даних економічних категорій.

Серед економістів другої половини XVIII ст. особливу увагу слід приділити саме А.Сміту, який вказував на те, що економічне виробництво включало не лише сільське господарство, а й добувну промисловість, галузі обробної промисловості та інші виробничі галузі. Світову славу та визнання А.Сміту принесла книга під назвою «Дослідження про природу та причини багатства народів», яка була опублікована в Лондоні в 1776 році. Дану роботу можна вважати своєрідним висновком дискусій по даному питанню за два попередніх століття, які були початі ще меркантилістами та фізіократами.

Згідно з трудовою теорією А.Сміта багатство створюється не лише в результаті зовнішньої торгівлі (як вказували меркантилісти), не лише в сільському господарстві (як вважали фізіократи), а в усіх виробничих галузях, в першу чергу в промисловості. Даною теорією користувалися багато вчених, не зважаючи на те, що основні положення не були вже актуальними та не відповідали потребам нового часу.

Одним з перших, хто вказав на помилковість і обмеженість теорії А.Сміта, був А.Маршал – це відомий англійський учений-економіст, один із провідних представників неокласичної економічної теорії. В своїй теорії вчений виходив з того, що джерелом доходів всіх факторів виробництва являється національний дивіденд, тобто національний дохід. Національний дохід не лише збільшується під впливом росту пропозиції кожного із факторів виробництва, які задіяні у суспільстві, але сам розподіляється при цьому між ними пропорційно граничній потреби населення в послугах цих факторів. При цьому поняття «національного дивіденд» економіст розглядав як суму таких чотирьох форм доходу, як: заробітна плата як нагорода за працю найманих робітників; підприємницький дохід як нагорода підприємців за управлінську працю та ризик; відсоток на капітал як нагорода за чекання майбутнього задоволення від матеріальних ресурсів; рента від землі як нагорода землевласника за реалізацію власності на землю. А.Маршал вказував на те, що «накопичення багатства

регулюється багатьма різними причинами: звичаями, звичками до витримки та вмінням передбачати майбутнє, а в першу чергу силою сімейних зв'язків» [12, с.315]. До того ж у створенні національного доходу приймають участь не лише виробничі галузі (на що вказувала теорія матеріального виробництва А.Сміта), а й сфера послуг. Таким чином, погляди А.Маршала щодо сутності, складу та визначення національного доходу отримали назву розширеної теорії виробництва.

Більш пізній період представлений роботами американського економіста С.Кузнеца. Його вклад в розробку методів підрахунку національного доходу ґрунтується на єдиній теоретичній концепції взаємозалежності між розрахованим об'ємом національного випуску продукції в будь-якому році та певному рівню благополуччя, який відповідає цьому об'єму. Він детально вивчав даний зв'язок при вирішенні спірних емпіричних питань щодо вкладу в національний дохід видів діяльності, які знаходяться за межами ринку, та зміну об'єму випуску різноманітної продукції, яка ще не отримала вартісної оцінки. В дослідженні національного доходу С.Кузнец намагався аналітично описати економічний розвиток з використанням дослідницького процесу. Тобто процес складався з визначення національного доходу через оцінку, потім через класифікацію та пояснення до побудови теорії. Вчений забезпечив статистичну основу для кейнсіанського підходу в макроекономіці.

С.Кузнец був автором методики оцінки національного продукту з трьох різних точок зору та використовується в офіційній статистиці США до сьогодні. По-перше, національний продукт розглядається як сума витрат різних категорій споживачів на різні блага. По-друге, національний продукт розраховується як сума вироблених доходів, тобто сума заробітної плати, відсотка, ренти, виплачених дивідендів і нерозподіленого прибутку підприємств всіх виробничих галузей економіки. Третій метод розрахунку національного продукту ґрунтується на сумі доходів всіх видів, отриманих населенням.

Другий напрямок розвитку економічної думки, який вплинув на розвиток національного рахівництва, пов'язаний з В.Леонтєвим. В його системі національні рахунки представлені в матричній формі (кожний рахунок є рядком доходів і стовпцем витрат) та зведені у систему таблиць у формі бухгалтерських рахунків, які характеризують процеси виробництва, розподілу та кінцевого використання сукупного суспільного продукту та національного доходу за рік.

Результати дослідження були викладені в роботі «Кількісний аналіз співвідношень "витрати-випуск" в економічній системі США» та опубліковані в 1936 році. Центральне місце в даній роботі належало таблиці коефіцієнтів розміром 41*41 для американської економіки за 1919 рік. Через рік за допомогою персонального комп'ютера дана таблиця була зведена автором до 10-ти розмірної матриці. При цьому В.Леонтєв був першим, хто використав комп'ютер в дослідженні структури економічних систем.

На протязі наступних років дана система розвивалася й удосконалювалася. В.Леонтєв збільшив кількість секторів економіки для аналізу, звільнився від деяких обмежень та припущень. В результаті шахові баланси за методом В.Леонтєва стали досить популярними, оскільки довели на практиці свою корисність в якості аналітичного інструменту в галузях економіки.